

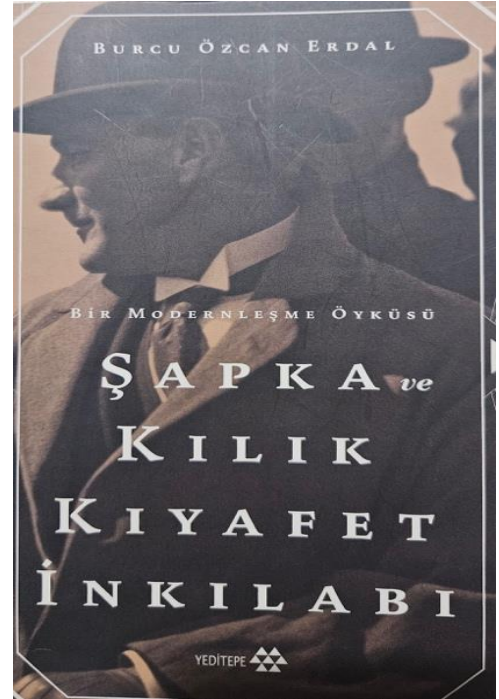
KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 22 (Eylül/ September 2025), s. 321-325
Geliş Tarihi-Received: 15.08.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 28.09.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.17175476

Özcan Erdal, Burcu (2024). Bir Modernleşme Öyküsü: Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı. İstanbul: Yeditepe Yayınları. 174 s. ISBN: 978-625-6777-84-2.

Banu BERBER BABALIK*

Burcu Özcan Erdal'ın **Bir Modernleşme Öyküsü Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı** isimli çalışması yüksek lisans tez konusu olan *Basına Göre Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı* çalışmasının genişletilmiş halidir (Özcan, 2008). Erdal, çalışmasına giyim kuşamın genel özellikleri ve eski Türklerde giyimin genel özelliklerini anlattığı giriş kısmı ile başlamıştır. *Osmanlı Devleti Döneminde Başlık ve Kıyafet* isimli ilk bölümde Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemde Selçuklular gibi sade ve az çeşitte kıyafetleri tercih ederken zamanla devletin büyümesi, güçlenmesi ve ekonomik olarak daha zengin olmasına bağlı olarak kılık kıyafetin çeşitlilik gösterdiğini aktarmıştır. Öyle ki bu çeşitlilik çok uluslu bir imparatorluk özelliğinde olan Osmanlı Devleti'nin himayesindeki toplulukları birbirinden ayıracak kadar çok olmuştur. 1839'da ilân edilen Tanzimat Fermanı'nın amaçlarından biri toplumsal hayatta inançlara yönelik ayrışmayı kaldırmak ve farklı inanca sahip olanların sosyal alanda eşitliğini sağlamak olmuştur. Bu amaçla Müslüman olmayanların başlarına ve ayaklarına giydiklerinin Müslümanlardan farklı görünmeleri geleneğine son verilmiştir. İlk bölümde Osmanlı'da kılık kıyafetle ilgili II. Mahmut'un esaslı ıslahatları ve yapılan diğer kıyafet değişiklikleri anlatılmıştır.

* Dr. Öğr. Gör. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, Aydın/Türkiye, e-posta: banubabalik@adu.edu.tr, ORCID: 0000-000198637189.

İkinci bölüm *Şapka İnkılabı* başlığıyla yazılmıştır. Millî Mücadele sonrası Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde başlayan gelişmeler sadece isimleriyle verildikten sonra esas konu olan şapka meselesinin ortaya çıkışına geçilmiştir. Bu bölümde okuyucuya 1925'te Şapka İnkılabı'nın kabulünden önce Mustafa Kemal'in bazı anıları aktarılmıştır. Bu anıların ortak noktası fes ve diğer başlıkların değer görmemesi olmuştur. Şapka kanunu çıkmadan önce kamuoyunda şapkaya muhalif olanlar, dönemi yaşayanlar tarafından yazılan kaynaklar aracılığıyla sunulmuştur. Okuyucu *Mustafa Kemal Kastamonu'ya nasıl davet edildi? Şapka İnkılabı için neden Kastamonu'yu tercih etti? Kamuoyu şapkaya hemen alıştı mı? Kimler destekledi? Kimler tepki gösterdi? Karşı çıkanlara ne oldu?* sorularının yanıtını bu bölümde bulacaktır. Üçüncü bölümün başlığı Kılık Kıyafet İnkılabı'dır. Kıyafet Kanunu 1934 yılında yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyet ilân edileli 11 yıl olmuş, siyasi, sosyal, eğitim, hukuk vb. birçok alanda yapılan değişikliklerle çağdaş Türk toplumunun temelleri atılmıştır. Bu bölümde okuyucu *Kıyafet Kanunu öncesinde kimler bu kanunu destekledi? Kimler karşı çıktı? Kanunun içeriği nasıl? Kanun yurt dışında nasıl karşılandı?* sorularına dönemin gazeteleriyle desteklenen açıklayıcı anlatımla yanıt bulmuş olacaktır. Sonuç kısmında yazar tüm çalışma boyunca ele aldığı bölümleri toplayarak okuyucuya sunmuştur. Burada Osmanlı öncesinde giyim kuşamı etkileyen faktörler, Osmanlı'daki ıslahatların kıyafete etkisi, Cumhuriyet'le birlikte hız kazanan modernleşme çalışmalarında 1925 *Şapka Kanunu* ve 1934 *Bazı Kişilerin Dilemeyeceğine Dair Kanun'un* hazırlıkları uygulanma süreci ve sonrasında yaşananlar paylaşılmıştır.

Toplumsal ya da ulusal kültürü yansıtan en belirgin ölçütlerden biri giyim olmuştur. Bu açıklama günümüzde var olan modanın etkisi ile biraz önemini kaybetmiş olsa da tamamen yok olmamıştır. Kültür pek çok alanında olduğu gibi, giyim de toplumsallığı şekillendiren ve değişimlere yol açan etkenlerden biridir. Bu etkenlerde kişinin zevki, inancı, ekonomik koşulları, psikolojisi belirleyici olmakla beraber bazen yasal değişimlerin yaşanmasıyla düzenlemeler yapılmıştır. Burcu Özcan Erdal'ın incelenen çalışmasında ele alınan şapka ve kılık kıyafet inkılapları halkın günlük yaşamını birebir ilgilendirmesi özelliğinden dolayı "sosyal alanda yapılan yenilik hareketlerinin en önemli olanları" sözüyle ifade edilmiştir. Yazar, konu ile ilgili ayrıntı isteyen okuyucusu için dipnot yöntemini kullanmıştır. Hazırlanan bibliyografyada çalışmayı kapsayan süreç ve konular hakkında arşiv belgeleri, resmi yayınlar, gazeteler, basılı eserler ve tezler yer almıştır. İçerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilen verilerin kronolojik bir yaklaşımla oluş sırası takip edilmiştir. Bu yöntem okuyucuya olayların gelişimini izleme imkânı sağlamıştır. Çalışma konu itibari ile öznesi insan olan bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ekler bölümünde çeşitli şapka ve kılık kıyafet örnekleri gösterilmesi ve bazı kararların arşivde yer alan orijinal belgeleri ile eklenmesi hem okuyucunun merakını gidermiş hem de çalışmanın zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Dizin kısmının hazırlanması özellikle akademik çalışmalarda araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacaktır.

Yazar, giyimin sadece insanın vücudunu dış etkenlerden koruma ve saklama içgüdüsünden ibaret olmadığını ilk sayfadan itibaren okuyucuya hissettirmiştir. Bu durumu açıklarken okuyucuyu zaman içinde bir yolculuğa çıkarmıştır. Kitapta sayfalar ilerledikçe Türklerin ilk ortaya çıktığı dönemlerdeki kıyafetleri, neden bu kıyafetleri tercih ettikleri, kıyafetlerindeki sembollerin anlamları hakkında akademik verilerle desteklenen bir yolculuk yapılmıştır. Cumhuriyet dönemine geçmeden önce Osmanlı Devleti'ndeki başlıklar, kılık kıyafetler ve bunların devletin kuruluşundan itibaren

geçirdiği değişimler anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nde başlık ve kılık kıyafetler çok uluslu yapı içinde bir arada yaşayan farklı inançlara sahip toplulukların ayırıcı sosyal ve dini etiketi özelliği görmüştür. Örneğin kavuk, ilmiye ve ordu mensuplarının görev ve rütbelerini belirten bir simge olmuştur. Hatta ölen kişilerin mezar taşlarına yaşarken giydikleri başlıklar işlenmiştir.

Şapka Osmanlı devleti için Batının ve Batılılaşmanın sembolü olmuştur. 1900'lü yılların başında gayrimüslimler arasında şapka kullanımı oldukça yaygındır. Devletin 19. yüzyıl sonunda hızlanan modernleşme çabaları giyim alanına yansımıştır. Osmanlı'nın Batı topraklarında örneğin Selanik'te şapka kullanımı 1908'lerde oldukça çoğalmıştır. Ancak bu dönemde Osmanlı'da erkekler arasında en önemli başlık kuşkusuz II. Mahmut'un girişimleri ile ülkeye getirilen fes olmuştur. II. Mahmut'un askeri ve idari düzende yaptığı kılık kıyafet değişimleri II. Abdülhamit zamanında da kendini göstermiştir. Ancak 20. yüzyılda yaşanan büyük savaşlar nedeniyle öncelik ülkenin kurtarılması olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamasının ardından ülkede işgaller başlamıştır. 19 Mayıs 1919'da başlayan Millî Mücadele 1922'de düşmana yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Mustafa Kemal önderliğinde siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel çok sayıda yenilik yapılmıştır. Bu dönemde 1925 ve 1934'te şapka ve kılık kıyafete ait yapılan düzenlemeler ile Türk milletine çağdaş bir görünüm kazandırılmıştır (Kili, 2014; Turan, 2013).

Yazarın, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet öncesinde başa takılan fes ve diğer başlıklarla ilgili anılarını derli toplu bir şekilde okuyucuya sunması okuyucunun Mustafa Kemal'de şapka ile ilgili fikirlerin çok önceden belirlediğini görmesi bakımından önemli bir detay olmuştur. 1919 yılında Mazhar Müfit Kansu'nun tuttuğu defterlerde fes yerine şapkanın giyileceği notunun yer alması Mustafa Kemal'in yenilik ve değişim için doğru zamanı beklediğine dair güzel bir örnek özelliği göstermiştir. Mustafa Kemal şapka ile ilk görüntüsünü Kastamonu'da vermiştir. Kastamonu, Millî Mücadele döneminde orduya olan desteği ve hizmetlerinin etkisi ile yapılacak inkılabın duyurulması için en elverişli yerlerden biri olarak görülmüştür. Mustafa Kemal'in daha önce buraya gitmemiş olması da tercih edilmesinde etkili olmuştur. Mustafa Kemal, bu durumu Saffet Arıkan'a şöyle anlatmıştır: *Niçin Kastamonu'yu seçtiğimi bilmezsin. Dur, anlatayım. Bütün vilayetler beni tanır; ya üniformayla veya fesli, kalpaklı sivil elbiseyle görmüşlerdir. Yalnız Kastamonu'ya gidemedim. İlk önce nasıl görürlerse öyle alışırlar, yadırgamazlar. Bunun için şapkayı orada giyeceğim* (Özcan, 2024, s. 61). Atatürk bundan sonra gezilerinde şapkayı başından hiç eksik etmemiştir. 25 Kasım 1925'te Şapka Kanunu'nun (Resmî Gazete, 28 Kasım 1925, S. 230) çıkmasının ardından şapka giyenlerin sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Bununla birlikte kanuna tepki gösterenler çok olmuş, bu tepkiler bazen mahkemelere taşınmıştır. Öyle ki yargılamalar sonrası idam edilenler dahi olmuştur. Türkiye'de yapılan bu inkılâbın yankıları sadece yurtiçinde değil yurtdışında da tartışma yaratmıştır. Kısa süre içinde fes yerini şapkaya bırakmıştır. Şapka çağdaş devletler arasında yer almak isteyen Türkiye için özel bir değere sahiptir. Şapkadan sonra giyimle ilgili beklenen değişim kılık kıyafet ile ilgili yapılmıştır. Mustafa Kemal çağdaş giyim ile ilgili olarak yasal bir düzenlemeden daha çok zaman içinde kabul gören değişimi tercih ettiğini söylemiştir. Kendisi de modern kılık kıyafeti ile halkına öncü olmuştur. Sadece erkeklerin değil kadınların giyim tarzının da modern toplumları uygun olması gerekliliğini her fırsatta ifade etmiştir. Mustafa Kemal'in eşi Latife Hanım evlilikleri boyunca çağdaş görünümüyle Mustafa Kemal'in yanında yer almış ve Türk kadınına rol model olmuştur.

TBMM, 3 Aralık 1934'te *Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun'u* kabul etmiştir (Resmî Gazete, 13 Aralık 1934, S.2879). Buna göre *herhangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayin haricinde ruhani kisve taşımaları yasaktır* hükmü onaylanmıştır. Bu kanunla din görevlilerinin bu görevlerini suistimal etmelerinin önüne geçilmek istenmiştir. Bununla birlikte her dinin en büyük temsilcisinin dini kıyafetle dolaşabilme hakkı saklı tutulmuştur. Kılık kıyafet ile ilgili düzenlemeler Cumhuriyet öncesinde yapılmış olmakla birlikte Türk toplumunun çağdaş bir dış görünüme kavuşması Cumhuriyet döneminde 1925 ve 1934'te kabul edilen kanunlarla hayata geçirilmiştir. Bu yönüyle Cumhuriyet modernleşmesi toplumsal ve siyasal anlamda çok yönlü bir değişimi içermesi bakımından daha önce gerçekleşmiş düzenlemelerden ayrı bir özellik göstermiştir.

Kılık kıyafet sadece bir biçimsel görünüm meselesi değildir. Çağdaş ve sağlıklı bir toplum için gerekli bir ön koşuldur. Bireyin özü ve biçiminin tutarlı ve uyumlu olması çağdaşlaşmanın ön koşullarından biri kabul edilmiştir. Bu yönüyle öz ve biçim birbirini tamamlayan iki önemli özelliği göstermiştir. Kılık kıyafet ile ilgili yapılan yeniliklerde özellikle kadınlarla ilgili bağlayıcı hükümlerinin bulunmaması yeniliklerin halka mal edilmesi ve halk tarafından kabulünün sağlanması isteği ile ilişkilendirilebilir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen bu yenilikler Türkiye'nin çağdaşlaşmasını öngören inkılap yasaları arasında yer almıştır. 1961 Anayasasında koruma altına alındığı görülmüştür. Bu korumanın sebebi yapılan yeniliklerin Türk halkının çağdaş uygarlık seviyesine ulaşması noktasında destekleyici olarak gösterilmiştir. Aynı hüküm 1982 anayasasında 174. madde ile korunmuştur (Aksoy, 2020, s. 39-85).

Modernleşme hareketlerinin incelenmesi bireylerin ve toplumların yaşadığı dönüşümlerde etkili olan dinamiklerinin irdelenmesini gerektirmiştir. Şapka ve kılık kıyafet inkılabı bu dönüşümlerin görsel ve sembolik ifadesi olmakla birlikte aslında sosyal yapıdaki birikimlerin ve modern yaşam tarzının yeniden inşa sürecine vurgu yapmıştır. Geleneksel kıyafetlerin yerini alan modern kıyafetler bireylerin toplumsal rollerini ve sahip oldukları kimlikleri yeniden şekillendirmiştir. Yenilikler Cumhuriyet'in kurucu kadrosu tarafından oluşturulmak istenen ulus devlet anlayışında bir fırsat olarak görülmüştür. Şapka ve kıyafetteki değişiklikler Türkiye'nin modernleşmesinde simge haline gelmiştir. Bu değişiklik beraberinde modern yaşam pratiklerinin toplum tarafından kabulüne katkı sunmuştur. Ayrıca toplumun yarısını oluşturan kadınların toplum içindeki rollerini yeniden tanımlanmasında bu yeniliklerin büyük etkisi olmuştur. Bu gelişme hedeflenen toplumsal eşitlik anlayışına katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak Burcu Özcan Erdal Bir Modernleşme Öyküsü Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı isimli çalışması ile şapka ve kılık kıyafet inkılabının bir dış görünüm dönüşümü değil toplumsal dönüşümün habercisi olduğunu okuyucusuna hissettirmiştir. Çalışmada yer alan bilgiler modernleşme sürecinin derinlemesine anlaşılması bakımından önemli bir köprü vazifesi görmüştür. Bu değişimler Türk toplumunun modernleşme ile beraber kültürel kimliklerini yeniden inşası bağlamında anlam kazanmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, B. (2020). İnkılap kanunlarının hukuki statüsü, normatif değeri ve anayasal balam üzerine bir inceleme. *Yasama Dergisi*, S.41, 39-85.
- Kili, S. (2014). *Türk devrim tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, B. (2008). *Basına göre şapka ve kılık kıyafet inkılâbı*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Özcan Erdal, B. (2024). *Bir modernleşme öyküsü şapka ve kılık kıyafet inkılâbı*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Resmî Gazete*, 28 Kasım 1925, S.230.
- Resmî Gazete*, 13 Aralık 1934, S.2879
- Turan, Ş. (2013). *Türk devrim tarihi yeni Türkiye'nin oluşumu (1923-1938)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.